

*De
Duivenhoudsters*

ALICE HOFFMAN

Vertaald uit het Engels door
Josephine Ruitenbergh en Emmy van Beest

ORLANDO
uitgevers

De dochter van de sluipmoordenaar

We waren als duiven door de woestijn gekomen. In een tijd waarin de dood overal rondwaarde, waren we dankbaar voor alles en vooral voor elke nieuwe dag die aanbrak.

We zwierven al zo lang rond dat ik was vergeten hoe het was om tussen vier muren te wonen of een hele nacht door te slapen. In die tijd verloor ik alles wat ik had kunnen hebben als Jeruzalem niet was gevallen: een man, een gezin, een toekomst. Mijn jeugd vervloog in de woestijn. Het meisje dat ik eens was geweest verdween als ik me in witte doeken wikkelde tegen de stofwolken. We waren nomaden geworden die onze bedden, bezittingen, kleden en koperen potten hadden achtergelaten. Nu was de woestijn ons huis, 's nachts zwart en rond het middaguur meedogenloos wit.

Er wordt wel gezegd dat de grootste schoonheid te vinden is in het meest onherbergzame land en dat God daar aanwezig is voor wie zijn ogen openhoudt, maar ik kneep mijn ogen dicht tegen de veranderlijke wind die je op slag kan verblinden. Ademen was al bijna onmogelijk als de wervelwinden door de woestijn raasden. Er stijgt een stem op uit de stilte die je gehoord moet hebben om te weten hoe die klinkt. Het is een bulderende stem die je voorliegt en overtuigt, die je besteelt en zonder een woord van troost achterlaat. Troost bestaat hier niet. Alleen wreedheid houdt stand en sluwheid volhardt.

Mijn huid was gelooid door de zon, mijn handen waren ruw. Ik gaf me over aan de woestijn en onderwierp me aan zijn krachtige stem. Mijn lot vergezelde me waar ik ook ging, alsof het met rood garen aan mijn voeten was genaaid. Alles staat allang geschreven voor het is gebeurd. We kunnen niets doen om het te verhinderen. Ik kon

nergens anders heen. Vanuit Jeruzalem waren er maar drie wegen: naar Rome, naar zee of naar de woestijn. Mijn volk was weer gaan zwerven, verdreven zoals aan het begin der tijden.

Ik was met mijn vader de stad ontvlucht omdat ik geen keuze had. Eigenlijk gold dat voor ons allemaal.

Ik weet niet hoe het begon, maar ik weet wel hoe het afliep. Het gebeurde in de maand *av*, die onder het teken staat van *Arjee*, de Leeuw. Voor ons volk is *av* de maand van verwoesting, de tijd waarin de stenen in de woestijn zo heet zijn dat je ze niet kunt aanraken zonder je vingers te branden, waarin het fruit aan de bomen verschrompelt voordat het rijp is en je de zaadjes erin hoort rammelen, waarin de hemel wit is en er geen druppel regen valt. De eerste Tempel was in deze maand verwoest.

De krijgshaftige koning David had deze Tempel niet mogen bouwen omdat hij besmet was door het kwaad van de oorlog. Zijn zoon, koning Salomo, was de eer te beurt gevallen het heiligdom op te richten, maar hij mocht geen gereedschap gebruiken. Werktuigen stonden immers gelijk aan wapens en oorlogstuig was niet toegestaan bij de bouw van deze allerheiligste plaats. Daarom had Salomo een beroep gedaan op de *sjamir*, een worm die steen kon snijden, zodat hij God kon verheerlijken zonder metalen gereedschap te gebruiken.

De Tempel werd gebouwd zoals de Heer het had opgedragen, niet bezoedeld door oorlog en bloedvergieten. De negen poorten waren bekleed met zilver en goud. In dat allerheiligste bouwwerk kwam de ark te staan, een kist van het beste acaciahout, versierd met twee gouden cherubijnen, waarin het verbond tussen God en ons volk werd bewaard. Maar ondanks zijn indrukwekkende pracht werd de eerste Tempel verwoest en werden onze mensen meegevoerd naar Babylon om daar in ballingschap te leven. Zeventig jaar later keerden ze terug en herbouwden de Tempel op dezelfde plek, de plaats waar Abraham bereid was geweest zijn zoon Isaak aan de Oppermachtige te offeren en waar het begin van de schepping lag.

De tweede Tempel is eeuwenlang het huis van Gods woord geweest, het middelpunt van de schepping in het midden van Jeruza-

lem, hoewel de ark verloren was gegaan, wellicht bij de Babylonische verwoesting. Maar toen brak er een nieuwe periode van bloedvergieten aan. De Romeinen wilden ons alles afnemen. We werden onder de voet gelopen door hun legerscharen, zoals veel andere landen voor ons. Maar dat vonden de Romeinen niet genoeg. Ze wilden ons niet alleen verslaan maar ook vernederen. Ze wilden niet alleen ons land en onze rijkdommen, maar ook onze menselijkheid.

Voor mij kwam deze ramp niet als een verrassing, want ik was al met ellende vertrouwd voordat ik mijn eerste kreetje had geslaakt. Ik was de jongste van twee kinderen, een jaar jonger dan mijn broer Amram, maar hij was niet, zoals ik, bij zijn geboorte verdoemd. Mijn moeder stierf voordat ze mij had gebaard. Op dat moment openbaarde mijn levensloop zich in de vorm van rode vlekjes op mijn huid, een spoor van sproeten dat me naar mijn bestemming zou leiden.

Ik kan me herinneren dat ik ter wereld kwam, het ogenblik dat er ruw een einde kwam aan mijn vredige toestand en ik het warme bloed door mijn aderen voelde stromen. Ik werd uit mijn moeders baarmoeder getild nadat ze die met een scherp mes hadden opengesneden. Ik weet zeker dat ik mijn vaders jammerlijke kreet hoorde, het enige geluid dat de afschuwelijke stilte verbrak na die tragische geboorte. Zelf gaf ik geen kik. Dat viel iedereen op. De vroedvrouwen fluisterden met elkaar. Ik moest of een gezegend óf een vervloekt kind zijn. Toch was mijn meest opvallende kenmerk niet dat ik zo stil was, zelfs niet dat ik een uur later overdekt was met rode sproetjes, maar dat ik een dikke bos haar had met de dieprode kleur van bloed, alsof ik deze wereld kende en er eerder was geweest.

Ze zeiden dat ik mijn ogen open had, een teken dat ik anders was dan anderen. Dat was te verwachten van een kind dat uit een overleden moeder werd geboren, want al voor mijn geboorte was ik aangeraakt door de *malach hamavet*, de doodsengel. Mijn geboorte viel op *Tisja Beav*, de negende dag van de maand av, onder het teken Leeuw. Ik heb ook altijd geweten dat er een leeuw op me wachtte, want zolang ik me kon heugen droomde ik over dat dier. In mijn dromen voerde ik hem met de hand, maar als dank pakte hij mijn hele arm en verslond me levend.

Toen mijn meisjesjaren voorbij waren, zorgde ik ervoor mijn hoofd te bedekken. Zelfs op de binnenplaats van ons huis zonderde ik me af. De zeldzame keren dat ik met de kokkin meeding naar de markt, zag ik dat andere jonge vrouwen zich vermaakten en dan benijdde ik zelfs de minst aantrekkelijke onder hen. Zij hadden een boeiend leven, terwijl ik alleen kon denken aan alles wat ik niet bezat. Zij kwebbelden vrolijk over hun toekomstige huwelijk als ze bij de put rondhingen of elkaar in het gezelschap van hun moeder of tante tegenkwamen in de Straat van de Bakkers. Ik had zin om tegen hen uit te vallen maar hield mijn mond. Hoe kon ik zeggen dat ik jaloers was, terwijl er zaken waren waarnaar ik nog sterker verlangde dan naar een man, kinderen en een eigen huis?

Ik verlangde naar een nacht zonder dromen, een wereld zonder leeuwen, een jaar zonder av, die bittere, rode maand.

Na de verwoesting van de tweede Tempel verlieten we de stad en waagden we ons in de Doornige Vallei. Maandenlang hadden de Romeinen de Tempel ontheiligd. Ze hadden onze naasten gekruisigd binnen de gewijde muren en het goud van de poorten en zuilengangen gerukt. Dit was de plaats waar joden uit alle windstreken naartoe kwamen om offers te brengen. Voor het Feest der Ongezuurde Broden stroomden ze met duizenden toe, vol verlangen een glimp op te vangen van de gouden muren van de verblijfplaats van Gods woord.

Toen het legioen de aanval op de derde muur inzette, moesten onze mensen dat deel van de Tempel ontvluchten. Daarna slechtten de Romeinen de tweede muur, maar dat vonden ze niet genoeg. De grote Titus, bevelhebber over heel Judea, wierp vervolgens vier belegeringswallen op. Weliswaar werden deze door onze mensen met vuur en stenen vernield, maar onze slagkracht was verminderd door de Romeinse aanval. Niet lang daarna sloegen de Romeinen een bres in de muur. De legionairs stroomden als ratten naar binnen en renden met geheven schilden door de doolhof van muren die ons heiligdom omringden, hun witte tunica's met bloed doordrenkt. Ze sloegen alles kort en klein. Als de Tempel eenmaal in puin lag zou ook Jeruzalem vallen. De stad zou gedwongen zijn zich over te geven en

zich als een ordinaire gijzelaar op zijn knieën te laten vallen, want zonder de Tempel was er geen *lev haolam*, geen hart van de wereld, en niets meer om voor te vechten.

Het verlangen naar Jeruzalem was een vuur dat niet kon worden gedoofd. In deze heilige stad gloeide een vonk die maakte dat iedereen hem in handen wilde krijgen, maar wat mensen willen hebben maken ze vaak kapot. De muren die voor de eeuwigheid waren gebouwd, kreunden en beefden 's nachts onder het geweld. Terwijl de Romeinen steeds meer joden oppakten wegens het ondermijnen van hun bewind, groeide onze onderlinge verdeeldheid. We konden het over geen enkele aanpak eens worden. Misschien wisten we dat we niet van de machtige Romeinen konden winnen en begonnen we daarom elkaar te bestrijden. Verteerd door kleinzielige afgunst en verdeeld door verraad zagen we ons leven veranderen in een donkere kluwen van angst.

Slachtoffers vallen vaak elkaar aan. Ze gedragen zich als kippen in een ren die in het wilde weg naar elkaar pikken. Ook wij deden dat. We werden niet alleen door de Romeinen belegerd, maar voerden ook oorlog met elkaar. De priesters waren gehoorzaam aan Rome en noemden iedereen die tegen de bezetter in opstand kwam, onder wie mijn vader en zijn vrienden, een rover of misdadiger. De belastingen waren torenhoog waardoor de armen hun kinderen niet meer te eten konden geven, terwijl degenen die met Rome heulden steeds welvarender werden. Mensen gaven hun eigen burens aan. Ze stalen van elkaar en hielden hun deur dicht voor de behoeftigen. Hoe meer we elkaar wantrouwden, des te groter was onze nederlaag, verdeeld als we waren in elkaar bestrijdende partijen, terwijl we eigenlijk één volk waren, zoons en dochters van het koninkrijk Israël die geloofden in Adonai.

Overal had chaos geheerst in de maanden voor de val van de Tempel, toen we tegen onze vijand vochten. We hadden uit alle macht geprobeerd de oorlog te winnen, maar zoals God het leven schiep, zo schiep hij ook de vernietiging. In de grimmige rode maand av lag de Kidron, het diepe dal dat de stad van de glanzende Olijfberg scheidt, vol met gezwollen lichamen. Het bloed van mensen en dieren vormde don-

kere poelen op onze gewijde plaatsen. De hitte was geheimzinnig en meedogenloos, alsof het kwaad van de wereld op ons afstraalde, een weerspiegeling van onze zonden. Het goud in de afgesloten vertrekken van de Tempel smolt en vormde plasjes. Het verdween zomaar, werd gestolen uit het heiligdom en nooit meer teruggevonden.

Er stond geen zuchtje wind. En met de wanorde nam de hitte toe, die opsteeg van de grond. Mensen brandden hun voeten aan de stenen waarmee de Romeinse wegen waren geplaveid, terwijl ze wanhopig een veilige schuilplaats zochten, of dat nu een stal was, een leeg vertrek of het koele inwendige van een bakkersoven. De soldaten van het Tiende Legioen, die het embleem van een zwijn voerden, plantten hun vaandels op de puinhopen van de Tempel, hoewel ze wisten hoe kwetsend dat was omdat het zwijn voor ons een onrein dier is. Zelf gedroegen ze zich ook als een troep vernielzuchtige wilde zwijnen. Ze trokken over het platteland en slachtten witte haantjes voor onze synagogen om onze gemeenschaps- en gebedshuizen, *beet kneset* en *beet tefila*, te schenden en ontwijden. Door het bloed van de hanen werden de plaatsen waar wij erediensten hielden onrein. Onder luide weeklachten boenden vrouwen de trappen met loogzeep schoon, maar we voelden ons bezoedeld, hoe hard ze ook schrobden en hoeveel water ze ook over de stenen goten.

Bij elke schending begrepen we dat het een waarschuwing was van het legioen: wat we met de hanen hebben gedaan, kunnen we ook met jullie doen.

Op een avond verscheen er een ster boven de stad die de vorm van een zwaard had en nachtenlang stralend in het oosten bleef staan. In de overtuiging dat het een voorteken was, huiverden de mensen voor wat hun te wachten stond. Kort daarna ging de oostelijke poort van de Tempel vanzelf open. Er liep een menigte te hoop die doodsbang was dat het onheil nu ongehinderd binnen kon komen. Een poort gaat niet zonder reden open. Een zwaard verschijnt niet aan de hemel als het vrede wordt.

Onze burenen begonnen alles wat maar enige waarde had te verkopen en verdrongen elkaar in de straten om met hun schaarse bezit-

tingen aan het noodlot te ontsnappen. Ze riepen hun kinderen bij elkaar en ontvluchtten Jeruzalem in de hoop Babylon of Alexandrië te bereiken, hoewel ze al heimwee hadden naar Sion voordat ze goed en wel waren vertrokken.

Door de geulen die gewoonlijk in de regentijd het overtollige water opvingen, liep nu een rivier van bloed vanuit de Tempel. Het bloed huilde, jammerde en vloekte, want de slachtoffers gaven hun leven niet zonder meer prijs. De soldaten doodden eerst de opstandelingen en begonnen daarna in het wilde weg te moorden. Iedereen die zo onfortuinlijk was langs te komen liep in hun val. Mensen werden losgerukt van hun verwanten en afgevoerd. Die avond zou bekend worden als de Beproeving van de Onschuld. We verloren elke illusie dat onze gebeden verhoord zouden worden. Ik weet niet hoevelen toen hun geloof kwijtraakten, hoevelen zich afkeerden van wat we altijd hadden aangenomen. Een jongen van tien werd geketend en gekruisigd omdat hij weigerde voor de soldaten te buigen. De jongen was doof, dus hij had het commando niet eens gehoord, maar niemand maakte zich daar nog druk om. Een wereld vol haat had ons in zijn greep.

Voor onze ogen zagen we het onrecht dat de jongen was aangedaan als een wolk opstijgen. Twintigduizend mensen raakten in paniek. Ze liepen elkaar onder de voet en vergaten hun waardigheid, terwijl ze zich in drommen op weg begaven. Tegen het ochtendgloren had bijna iedereen Jeruzalem verlaten.

Mijn wereld was al vergaan voordat de Tempel in brand stond, voordat de stegen bedekt waren met een laagje gruis. Lang voor de val van de Tempel had ik mijn geloof verloren. Voor mijn vader bestond ik niet. Hij had me meteen na mijn geboorte aan mijn lot overgelaten. Als mijn moeders familie niet op de komst van een kindermisje had aangedrongen, had er niemand naar me omgekeken. Een jong dienstmeisje uit Alexandrië kwam voor me zorgen. Als ze slaapliedjes voor me zong, legde mijn vader, de geduchte Jozef bar Elchanan, haar het zwijgen op. Als ze me voedde, zei hij dat ik meer dan genoeg had gegeten.

Ik was nog maar een kleuter toen mijn vader me bij zich riep om me het verhaal van mijn geboorte te vertellen. Ik huilde en moest voortaan de last dragen van hoe ik ter wereld was gekomen. Mijn naam is Jaël. Die naam was het eerste wat ik leerde verachten. Ik was naar mijn moeder vernoemd. Elke keer dat iemand die naam uitsprak werd mijn vader herinnerd aan de tragische dood van zijn vrouw.

‘Weet je wel wat jij bent?’ vroeg hij verbitterd.

Daar had ik geen antwoord op, maar ik zag mezelf door zijn ogen. Ik was een moordnares op wie hij zijn verontwaardiging en woede kon botvieren.

Het kindermisje werd al snel weggestuurd en daarmee verloor ik alle troost en steun. Ik wist wat me na haar vertrek te wachten stond: het armzalige leven van een moederloos kind. Toen ze bij ons weging klemde ik me snikkend aan haar rok vast want ik verlangde wanhopig naar haar warme omhelzing. Mijn broer Amram zei dat ik niet moest huilen. We hadden elkaar immers nog. Het meisje gaf me een granaatappel die me geluk zou brengen, waarna ze voorzichtig haar rok uit mijn greep lostrok. Ze was zo jong dat ze mijn zus had kunnen zijn, maar toch was ze als een moeder voor me geweest, de enige die me liefde had gegeven.

Ik gaf de granaatappel aan mijn broer, want ik had besloten hem altijd op de eerste plaats te zetten. Dat was trouwens niet de enige reden. Ik had genoeg aan mijn portie smart.

Ik groeide op als een rustig, braaf kind. Ik vroeg niets en kreeg niets. Hoewel ik pienter was, probeerde ik dat nooit te laten merken. Als ik me bezeerd had, hield ik mijn mond. Ik keek de andere kant uit als ik andere meisjes met hun vader zag, want mijn vader wilde niet met me worden gezien. Hij praatte nooit tegen me en nam me nooit op schoot. Hij gaf alleen om mijn broer. Uit alles bleek zijn liefde voor Amram. Als ze samen aten moest ik op de gang blijven. Daar sliep ik ook. In de hoeken van de koele stenen gang zaten schorpioenen die algauw aan mij gewend raakten. Met een mengeling van angst en bewondering observeerde ik hoe ze op hun prooi loerden zonder zich

bloot te geven. Zoals een scorpioen zijn hunkering verborg, stopte ik het gevoel van schaamte diep in me weg. In die zin leken we wel op elkaar.

Dat nam niet weg dat ik een mens was en verlangde naar een lok van mijn moeders haar omdat ik wilde weten welke kleur het had gehad. Op de gang huilde ik vaak om het gemis van haar troostende armen.

‘Denk je soms dat ik medelijden met je heb?’ vroeg mijn vader op een dag, toen hij genoeg had van mijn gesnik. ‘Dat huilen van jou is haar dood geweest. Ze is vanbinnen verdronken in jouw tranen.’

Ik had nog nooit iets teruggezegd, maar deze keer sprong ik over-eind. Ik kon de gedachte niet verdragen dat mijn moeder door mijn tranenvloed was gedood. Een warme gloed verspreidde zich door mijn borst en keel. Het kon me niet schelen dat de grote Jozef bar Elchanan voor me stond en dat ik niets voorstelde.

‘Het was niet mijn schuld!’ riep ik.

Ik zag een vreemde uitdrukking op mijn vaders gezicht verschijnen. Hij week achteruit.

‘Beweer je soms dat het mijn schuld was?’ Hij hief zijn handen op alsof hij een vervloeking afweerde.

Ik gaf geen antwoord, maar toen hij naar buiten stormde, besefte ik dat ik meer met hem gemeen had dan met de scorpioen, ook al sprak mijn vader nooit tegen me en noemde hij me nooit bij mijn naam. Wij hadden samen mijn moeder gedood, en toch wilde hij de verantwoordelijkheid op mij afschuiven. Maar goed, als hij het zo wilde zou ik de schuld op me nemen, want ik was een gehoorzaam kind. Ik nam me plechtig voor niet meer te huilen en heb me onder alle omstandigheden aan die gelofte gehouden.

Toen ik door een wesp werd gestoken en een rode bult op mijn arm kreeg, dwong ik mezelf stil te zijn en de pijn te negeren. Mijn broer kwam aanrennen om te kijken of alles goed met me was. Hij noemde me bij mijn koosnaampje, Jala, dat hij me had gegeven toen we nog peuters waren. Ik vond het fijn als hij me zo noemde, want het deed me denken aan de slaapliedjes van mijn kindermisje, aan de tijd voordat ik wist dat ik mijn familie in het ongeluk had gestort.

Hoewel de wespensteek pijn deed, hield ik stug vol dat er niets aan de hand was. Toen ik opkeek zag ik tranen in Amrams ogen blinken. Je zou bijna denken dat de wesp hém had gestoken. Mijn broer was gevoeliger voor pijn dan ik. Als hij niet kon slapen zong ik liedjes uit Alexandrië voor hem. De woorden kende ik nog alsof ze uit een ander leven kwamen.

Terwijl ik opgroeide vroeg ik me vaak af hoe het was om een vader te hebben die zich niet zou afwenden zodra hij me zag, die zou zeggen dat ik mooi was, ook al was mijn haar vlammend rood en was ik bezaaid met roodbruine vlekjes alsof ik vol modderspatten zat. Ik hoorde mijn vader tegen een andere man zeggen dat mijn sproeten de spetters van mijn moeders bloed waren. Daarna probeerde ik ze los te pulken, waardoor ik zelf ging bloeden, maar mijn broer zei dat ik moest ophouden toen hij de roodomrande putjes in mijn armen en benen zag. Hij verzekerde me dat mijn sproeten asdeeltjes waren van de sterren aan de hemel, zodat ik licht gaf in het donker en hij me overal kon vinden, hoe ver ik ook zou reizen.

Toen ik een vrouw werd en mijn maandstonden kreeg, had ik geen moeder om me te vertellen wat ik moest doen of me mee te nemen naar het *mikwa*, het rituele bad waarin ik ondergedompeld had moeten worden om me te reinigen. Ik dacht dat ik doodging toen ik al dat bloed zag, totdat een oudere buurvrouw zich over me ontfermde en me voorlichtte over de maandstonden. Ik sloeg mijn ogen neer uit schaamte dat ik zulke intieme details van een vreemde moest horen. Ook geloofde ik haar niet helemaal, want waarom zou God me onrein maken? Achteraf denk ik dat het misschien terecht was dat ik beefde van angst op de dag van mijn eerste bloeding. Nu ik een vrouw was geworden kon dat mijn einde betekenen. Er was immers bloed gevloeid bij mijn geboorte, dus verdiende ik het op dezelfde manier te sterven.

Ik deed geen moeite mijn ogen met kohl te beschilderen of mijn polsen met granaatappelolie in te wrijven. Ik hield me niet met ver-

leidingskunsten bezig en vond mezelf niet aantrekkelijk. Ik deed geen reukwater op mijn haar, maar zette mijn vlechten achter in mijn nek vast, waarna ik mijn hoofd bedekte met een onopvallende wollen omslagdoek. Mijn vader sprak alleen tegen me als ik zijn eten moest brengen of zijn kleren moest wassen.

Tegen die tijd begon ik te beseffen wat hij ging doen als hij 's nachts naar buiten sloop om zijn trawanten te ontmoeten. Hij hulde zich vaak in een lichtgrijze mantel, die naar men zei van spinrag was geweven. Ik had een keer aan de zoom gevoeld. Het was zowel een griezelig als een prachtig kledingstuk, omdat het de drager het vermogen gaf zich te verbergen. Als mijn vader de deur uit ging, zag ik hem voor mijn ogen verdwijnen.

Toen ik hoorde dat de bureu hem een sluipmoordenaar noemden, was ik verbaasd en wilde het niet geloven, maar hoe meer ik zijn gangen bestudeerde, des te zekerder wist ik dat het waar was. Hij hoorde bij een geheime groep, de Sicariërs of dolkmannen, genoemd naar hun gebogen mes. Ze waren een afsplitsing van de Zeloten en droegen een scherp mes onder hun mantel om degenen te straffen die zich niet tegen Rome wilden verzetten, vooral priesters in de Tempel die de offers en gunsten van het legioen aannamen. Deze sluipmoordenaars waren meedogenloos. Zelfs ik wist dat. Niemand was veilig voor hun vergelding. De andere Zeloten hadden afstand van hen genomen en wezen hun wrede daden af. Men vond dat de Sicariërs te ver gingen in hun strijd tegen de joden die zich aan Rome hadden onderworpen en was van mening dat Adonai, onze machtige God, moord nooit zou goedkeuren, en al helemaal niet als de ene broeder door de andere van het leven werd beroofd. Maar de gemeenschap van joden was verdeeld. Ze bestreden elkaar in de praktijk en zelfs in hun gebeden. De Sicariërs lachten schamper om het idee dat God iets anders zou verlangen dan dat alle mensen vrij waren. Ze streefden naar de alleenheerschappij van de Koning der Schepping en daarvoor moest alles wijken. Er was geen plaats voor andere koningen of keizers. Als de Sicariërs hun opdracht hadden voltooid zou Hij de enige heerser op aarde zijn.

Mijn vader was al zo lang sluipmoordenaar dat hij evenveel slachtoffers had gemaakt als er blaadjes aan een wilg zaten. Door zijn bijzondere vaardigheid en het vermogen zich onzichtbaar te maken, kon hij als een schaduw een kamer binnensluipen en zijn vijand doden voordat de man beseftte dat er een raam werd geopend of een deur werd dichtgedaan.

Tot mijn grote verdriet trad mijn broer in mijn vaders voetsporen zodra hij oud genoeg was om de leer van de vergelding over te nemen. Amram was op een gevaarlijke manier ontvankelijk voor de gewelddadige praktijken van de Sicariërs, omdat hij in zijn onschuld nog geloofde in een wereld van goed en kwaad zonder grijstinten. Vaak zag ik ze bij elkaar zitten terwijl mijn vader hem fluisterend de regels van het moorden leerde. Toen ik een keer Amrams tunica's en mantel pakte om die bij de bron te wassen, vond ik een dolk waarop al een helderrode veeg zat. Ik zou gehuild hebben als ik dat niet had afgezworen. Niemand mocht meer in mijn tranen verdrinken, zoals met mijn moeder was gebeurd.

Toch ging ik op zoek naar mijn broer en ik vond hem op de markt met zijn vrienden. Vrouwen vertoonden zich zelden alleen in deze door mannen bevolkte stegen. Wie toch naar buiten moest en geen begeleider had, haastte zich naar de Straat van de Bakkers of naar de kraampjes waar potten, schalen en kruiken werden verkocht van Jeruzalemse klei, en liep daarna zo snel mogelijk weer naar huis. Ik droeg een sluier en hield mijn mantel goed dichtgeslagen. Op de markt hingen *zonnot* rond, vrouwen van plezier, die zichzelf aan mannen verkochten en hun hoofd en armen niet bedekten. Een van die vrouwen beschimpte me in het voorbijgaan en op haar norske gezicht verscheen een grijns toen ze me door het steegje zag wegschieten. 'Jij vindt jezelf zeker heel wat, hè?' riep ze. 'Maar je bent gewoon een vrouw, hoor, net als wij.'

Ik trok mijn broer bij zijn vrienden weg om onder de flamboyantboom met hem te kunnen praten. De rode bloemen roken naar vuur. Dat zag ik als een voorteken dat mijn broer met vuur in aanraking zou komen. Ik maakte me zorgen om wat hem kon overkomen als hij 's avonds met de Sicariërs onder de ceders beraadslaagde. Daarom

smeekte ik hem niet mee te doen met het gewelddadige verzet, maar mijn broer verlangde met het vuur van de jeugd naar rechtvaardigheid en een nieuwe wereldorde waarin alle mensen gelijk waren.

‘Ik geef mijn overtuiging niet op, Jala.’

‘Maar je leven wel,’ diende ik hem van repliek.

Amram maakte plagerig het klokkende geluid van een kip en boog zijn slanke, sterke lichaam naar voren om met denkbeeldige vleugels te klapperen. ‘Wil je me liever opsluiten in het kippenhok om te zorgen dat ik geen gevaar loop?’

Ondanks mijn angst moest ik lachen. Mijn broer was een dappere, knappe jongeman. Geen wonder dat hij mijn vaders oogappel was. Hij had goudbruin haar en donkere ogen met lichte spikkels. Ik zag dat het kind waarover ik had gemoederd een man was geworden die het goed meende. Daarom kon ik alleen nog maar mijn bezwaren uiten tegen het pad dat hij had gekozen. Toch was ik vastbesloten voor zijn welzijn te zorgen. Toen mijn broer terugging naar zijn vrienden, liep ik verder over de markt en dook de kronkelige straatjes in tot ik bij een steegje kwam dat was geplaveid met stoffige grijze stenen. Ik had gehoord dat je geluk kon kopen in een geheimzinnig winkeltje waarover de vrouwen uit de buurt fluisterend spraken. Meestal onderbraken ze het gesprek als ik binnen gehoorsafstand kwam, maar nieuwsgierig als ik was, had ik opgevangen dat je de tekeningen van een omcirkeld oog moest volgen en dan kwam je bij een zaak waar geneesmiddelen en magische voorwerpen werden verkocht. Het pad van het oog bracht me naar het huis van *kesjafim*, een soort magie die, altijd in het geheim, door vrouwen wordt beoefend.

Toen ik op de deur klopte deed er een oude vrouw open, die me onderzoekend opnam. Knorrig vroeg ze wat ik kwam doen. Ik aarzelde, waarna ze mopperend de deur wilde sluiten. ‘Ik heb geen tijd voor iemand die niet weet wat ze wil.’

‘Iets om mijn broer te beschermen,’ gooide ik er eindelijk uit. Meer kon ik van de zenuwen niet zeggen.

Je had in de Tempel de magie van de priesters, heilige mannen, door gebeden gewijd, die waren uitverkoren om offers te brengen,

wonderen te verrichten en de kwade geesten uit te drijven die een mens kunnen plagen. Op straat was er de magie van de *miniem*, die door de priesters werden veracht en door sommigen bedriegers en afzeters werden genoemd, hoewel ze door veel anderen werden gerespecteerd. Maar *kesjafim* werd beschouwd als de meest verwerpelijke vorm van magie, vrouwenwerk, slecht, wraakzuchtig en beoefend door zogeheten heksen. Een *mien* die vervloekingen en magische voorwerpen kon maken zou mij echter nooit willen helpen, want ik had geen zilver om mee te betalen en geen vader of broer die me kon aanbevelen. En als ik naar de priesters was gegaan voor een amulet hadden ze me die geweigerd, want ik was de dochter van hun tegenstander. Zelfs ik wist dat ik hun gunsten niet verdiende.

Achter de oude vrouw zag ik een onverlicht vertrek, maar ik kon wel de kruiden en planten onderscheiden die aan touwtjes aan het plafond hingen. Ik herkende wijnruit, mirte en de gedroogde gele liefdesappels van de alruin, die wij *javroecha* noemen, een bijzonder krachtige, giftige plant die lustopwekkend is en demonen verjaagt. Ik meende vanuit de donkere kamer gemekker te horen. Men zei dat heksen vaak een geit als huisdier hielden.

‘Heb je genoeg sjekels voor een amulet? Anders verspil ik mijn tijd,’ zei de oude vrouw.

Ik schudde mijn hoofd. Ik had geen geld, maar wel een kostbare handspiegel die nog van mijn moeder was geweest, een prachtig exemplaar, gemaakt van brons, goud en zilver, ingelegd met een grote lazuursteen. Die spiegel was mijn enige waardevolle bezit. De stokoude vrouw bekeek hem aandachtig, knikte goedkeurend en nam hem tevreden mee naar binnen. Toen ze de deur sloot, hoorde ik het slot knarsen. Even vroeg ik me af of ze voorgoed was verdwenen, of ik haar en de spiegel misschien nooit meer zou terugzien, maar ze kwam weer naar buiten en zei dat ik mijn hand moest ophouden.

‘Weet je zeker dat je deze amulet niet zelf wilt houden?’ Ze leek me te willen waarschuwen en wees me erop dat er van deze talisman maar één op de hele wereld bestond. ‘Het kan zijn dat je zelf bescherming nodig hebt.’

Ik schudde mijn hoofd, waardoor mijn eenvoudige wollen om-

slagdoek afzakte. Toen de oude vrouw mijn rode haar zag, deinsde ze terug alsof er een demon voor de deur stond.

‘Het komt goed uit dat je hem niet wilt,’ zei ze. ‘Deze amulet zou voor jou niet werken. Jij hebt een veel krachtiger middel nodig.’

Ik griste de amulet mee, draaide me om en maakte aanstalten om weg te lopen. Tot mijn verbazing riep ze dat ik nog even moest blijven staan.

‘Ben je niet benieuwd waarom?’ De vrouw gebaarde dat ik moest terugkomen, maar dat deed ik niet. ‘Wil je niet weten wat de toekomst brengt? Ik kan je vertellen wat er van je zal worden.’

‘Ik weet al wat ik ben.’ Ik was geboren uit een dode vrouw en kon de aanblik van mijn eigen gezicht niet verdragen. Daarom was ik dolblij dat ik was verlost van die spiegel. ‘Dat hoeft u me niet te vertellen,’ riep ik naar de heks in het steegje.

Ik ging naar huis en gaf de talisman aan mijn broer. Het was een dunne zilveren amulet die hij om zijn hals moest dragen, met een afbeelding van Salomo in gevecht met een demon die aan zijn voeten lag. Op de achterkant stond in het Grieks *Het zegel van God* gegrift en er was een gestileerde sleutel bij afgebeeld, het symbool voor de sleutel waarmee Mozes Gods bescherming had ontsloten. Op die manier zou deze amulet mijn broer beschermen tegen de bloedige toekomst waar hij voor had gekozen.

Amram was dolgelukkig met zijn talisman. Volgens hem kon ik gedachten lezen, want hij had gebeden om raad en slechts een kruimel van de wijsheid die God Salomo had geschonken. Ik vertelde maar niet dat de vrouw die aan magie deed had geraden wat hij nodig had, niet ik.

Mijn broer verklaarde plechtig dat de demonen nooit mochten winnen. Dat was het heilige doel van de Sicariërs en zij mochten niet verzaken. Hij stortte zijn hart bij me uit en ik geloofde hem. Amram kon anderen van zijn zienswijze overtuigen door hun de wereld door zijn ogen te laten zien. Terwijl ik bewonderend naar hem luisterde zag ik het koninkrijk Sion voor me, waarin ons volk eindelijk vrij zou zijn.

Mijn broer wist mijn vader in korte tijd als sluipmoordenaar te overtreffen. Dat hij uitblonk was geen toeval, maar het resultaat van hard werken. Hij leerde het gruwelijke vak van mijn vader en van een zekere Joachim ben Simon, die zijn leermeester was geworden. Over deze Ben Simon ging het gerucht dat hij vertrouwd was met de dood. Bovendien was hij vermaard om zijn tweesnijdende zilveren mes. Amram raakte onder zijn leiding vastbesloten om zich te bekwamen en iedereen te overtreffen.

Mijn broer oefende ijverig, met de gedrevenheid van een uitzonderlijk vakman, maar intussen veranderden zijn stemming en humeur zienderogen. De jongen die ik kende maakte gaandeweg plaats voor een kille, onbevreesde moordenaar. Van mijn vader leerde hij om ongezien door het donker te sluipen en torens te beklimmen met een enkel koord om zijn middel. Hij oefende geruisloosheid door dagen achtereen te zwijgen en zo stil te blijven staan dat zelfs de muizen in onze tuin hem niet zagen. Hij liep op blote voeten om ervoor te zorgen dat niemand hem hoorde aankomen en dan stak hij ineens toe. Dat laatste had hij van Ben Simon geleerd en het ging hem door zijn natuurlijke soepelheid extra goed af.

Het duurde niet lang of mijn broer werd ingeschakeld voor de gevaarlijkste opdrachten, die de kilte van de dood verbreidden. Hoewel hij geen mantel bezat die hem onzichtbaar kon maken was hij een meester in vermommingen. Met geleende spullen verkleedde hij zich als priester of arme sloeber, waardoor hij wist door te dringen tot iedereen die door de Sicariërs een verrader werd gevonden. Hij kon zichzelf in een stokoude man veranderen door met houtskool rimpels op zijn gezicht te maken, of zich met glinsterende ogen voordoen als een jongen. Er werd gefluisterd dat hij onzichtbaar was en al snel gingen er geruchten dat hij door de amulet van Salomo tegen het kwaad werd beschermd. Zijn vrienden adoreerden hem en gaven hem de bijnaam Chol, naar de feniks. Omdat hij wist te ontkomen aan elke poging hem gevangen te nemen en te doden, vonden ze dat hij leek op die mystieke vogel, die herrees uit vuur en as.

Uit angst voor mijn vader en broer durfde geen enkele man me aan te spreken. De Sicariërs opereerden weliswaar in het verborgene,

maar sommige geheimen kende iedereen, en al helemaal in Jeruzalem. Als mijn vader en Amram over straat gingen werden ze nagewezen en werd er gefluisterd, vol bewondering of afkeer. Geen wonder dat niemand me als vrouw wilde hebben, zelfs de lomperik niet die ezels naar de markt dreef. Ik was een jonge vrouw, maar mijn reputatie was aangetast en ik werd behandeld als een bedelares, vol minachting. Alleen als mannen mijn ongewone haarkleur zagen werd hun nieuwsgierigheid, en vaak hun wellust, gewekt. Hun blikken waren verontrustend begerig. Zelfs een onervaren vrouw als ik kon dat zien. Ik wist dat ik in hun dromen zou verschijnen als ze niet konden krijgen wat ze verlangden. Maar aan dromen heb je niets. Wat schoot ik ermee op dat ze me begeerden? In het dagelijks leven liepen ze me straal voorbij. Ik wilde tegen iedere man die ik tegenkwam wel schreeuwen: ‘Kies mij! Red me van wat er is gebeurd, van de zoutpilaar die ik ben geworden, van de misdaad die ik voor mijn geboorte heb begaan, van de mannen in mijn huis die bij de Tempel rondhingen om zich te wreken. Neem me mee naar je bed, je huis, je stad.’

Ik deed in het openbaar mijn sluiert af en vlocht mijn haar niet meer, maar liet het glanzen in de zon om verlichting te vinden voor mijn eenzaamheid. Toch keken ze allemaal weg. Ze zagen niet mij, maar alleen de werveling van mijn rode haar. Voor hen was ik onzichtbaar.

Algauw hing de stad vol plakkatens met de beeltenis van mijn broer. De Romeinen boden geld in ruil voor informatie, meer geld voor als hij werd opgepakt en nog meer voor als hij werd veroordeeld en gekruisigd. Amram kwam niet langer thuis en berustte erin dat hij in het donker door de stad moest zwerven. Hij maakte deel uit van onze dromen, niet meer van ons dagelijks leven. Ons huis werd alleen nog bewoond door mijn vader en mij. Hoewel we niet met elkaar spraken, tuurden we beiden door het donker naar buiten als de avond viel, want we wisten dat Amram daar ergens was. Weer hadden we iets met elkaar gemeen. Als we hoorden dat iemand was opgepakt doken we angstig in elkaar. Elke keer dat de deur klapperde verried

ons gezicht wat er door ons heen ging. Maar het was nooit Amram, alleen de wind.

Toen kwam de afschuwelijke nacht dat niet de wind aan de deur rammelde, maar een groep soldaten. Mijn vader haalde zijn schouders op bij het horen van Amrams naam. Met klem beweerde hij dat hij geen zoon had. Hij had de pech maar één kind te hebben, een waardeloze dochter.

Toen zelfs Amrams vrienden, die hem hadden geprezen als de onoverwinnelijke feniks, hem niet meer durfden te helpen, wist mijn broer dat hij niet in Jeruzalem kon blijven en de stad moest ontvluchten. Er lagen forten in de woestijn die in handen waren van onze mensen. Als hij zo'n vesting kon bereiken was hij misschien veilig.

Voordat hij vertrok kwam hij, met gevaar voor eigen leven, afscheid van ons nemen. Eerst omhelsde hij mijn vader. Daarna wenkte hij mij. Hij gaf me een afscheidscadeau, een blauwe sjaal die veel te mooi voor me was. Hoewel ik vond dat ik zoiets prachtigs niet had verdiend drong mijn broer aan. 'Rupsen zijn hun hele leven bezig deze draden te spinnen. Wil jij hun werk dan geen eer aandoen?'

'Dit is niet door rupsen gemaakt.' Ik lachte bij het idee dat zulke hemelse stof door insecten kon zijn gesponnen. Deze sjaal was met zijn in het oog springende felle kleur de tegenpool van mijn vaders mantel, die van doorzichtig spinrag was geweven, een materiaal zo bleek dat het in het niets leek te verdwijnen.

Amram bezwoer me dat het waar was. De rupsen hadden de zijde gesponnen in de takken van de moerbeiboom uit toewijding aan mij, zoals ook hij mij was toegewijd. En zodra hun werk voltooid was, was elke rups een blauwe vlinder geworden en opgestegen naar de hemel.

Ik wikkelde de sjaal om mijn hoofd. Wanneer ik hem droeg zou ik altijd aan de hemel denken en aan mijn broer, die trouw was aan zijn overtuiging. Terwijl ik bij de poort van ons huis stond, herinnerde ik me dat hij eens had gezegd dat mijn sproeten op sterren leken. Net als de sterren aan de hemel zouden ze hem wijzen waar hij me kon vinden.

Er waren maar weinigen van ons in de stad achtergebleven. We scharrelen tussen de puinhopen en vreesden voor ons leven. 's Nachts hoorden we de gevangenen schreeuwen die naar de Tempel werden gebracht. Ze waren opgepakt door de soldaten die door de stad patrouilleerden op zoek naar joden. De legionairs dronken absintalsem, een levensgevaarlijk goedje waarvan ze niet alleen stomdronken maar ook meedogenloos werden. Geen vrouw was veilig. Geen man was zijn leven zeker. Iedereen die kon was naar Alexandrië of Cyprus gevlucht, maar mijn vader wilde beslist blijven. Hij moest zijn werk voortzetten, en dat werk bestond uit het hanteren van zijn dolk. Jeruzalem zou op den duur ontwaken en zich als een leeuw bevrijden uit de netten van de slavernij. Kaken en klauwen, hoorde ik hem zeggen, die zal de toekomst brengen. Maar hij bedoelde vlees en botten.

Uit mijn dromen wist ik hoe het was om oog in oog met een leeuw te staan.

Er dreef rook door de stad van de branden die overal werden aangestoken. De donkere walm zorgde voor dekking, zodat onze mensen konden ontsnappen aan de soldaten die dood en verderf zaaiden. Ik rook olijfhout en brandende wilgentenen. Het vuur sloeg over van de smeulende resten naar de daken van palmladeren en de hooibergen. Als ik op mijn stromatras in ons huisje lag, trok ik de deken over mijn hoofd en wenste dat ik op een andere plaats in een andere tijd leefde. Ik wenste dat ik nooit was geboren.

Op een middag, toen ik op de markt de vrijwel lege kratten van de kooplui doorzocht op erwten en bonen voor ons karige avondmaal, overvielen de Romeinen ons huis. Ik kon alles zien vanuit mijn schuilplaats op het verlaten erf van onze bureu. Hun huis was al maanden eerder vernield. De soldaten plunderden ons huis en staken het daarna in brand. Onze bezittingen lagen verspreid over de krijtachtige aarde. Vonken schoten omhoog als witte motten, maar zodra ze de grond raakten smeulden ze dieproud na, als de bloemblaadjes van de flamboyant.

Van het weinige dat ik had was bijna niets over. Ik doorzocht het puin en nam alleen mee wat ik met twee handen kon dragen: een kleine bakplaat om platte broden op te bakken, een lamp van witte Jeruzalemse klei om olie in te branden op de sabbat, mijn vaders gebedsjaar waarvan de franje aan de randen was verschroeid, zijn leren waterkruik en een pak zout dat naar rook zou smaken als ik het door het eten deed. Verscholen achter een muur wachtte ik op mijn vader. Mijn gezicht was stoffig en er zat as in mijn haar. Ik bedacht dat als mijn vader niet terug zou komen, als hij was omgebracht of was gevlucht zonder het mij te vertellen, ik misschien gewoon achter die muur zou blijven staan alsof ik zelf een flamboyant was.

Eindelijk verscheen mijn vader. Hij kwam door de schemering aansluipen in de mantel die hem ervoor behoedde dat hij werd opgepakt. Toen hij zag dat ik zijn gebedsjaar bij me had, begreep hij dat de tijd was aangebroken om te vluchten. Ik vroeg me af of hij me zou achterlaten, zodat ik uit bedelen moest gaan en in afval moest wroeten. Daar was ik altijd bang voor geweest. Maar hij gebaarde dat ik hem moest volgen, zoals een baas zijn hond beveelt. Ik besloot hem te gehoorzamen en achter hem aan te gaan. Misschien betekende het toch iets voor hem dat ik zijn dochter was of nam hij me mee omdat hij bang was voor de reactie van mijn moeder in de Komende Wereld als hij me in de steek liet. Misschien herinnerde hij zich ook wel dat hij mij had verwekt en dat we dus allebei schuldig waren aan haar dood. Zelfs als mijn moeder in mijn tranen was verdronken, dan had hij mij toch zeker in haar schoot geplant.

's Avonds gingen we van deur tot deur, smekend om binnengelaten te worden. De stad telde elke dag minder van onze mensen – de meesten waren gevlucht of ondergedoken – dus was het moeilijk geworden om iemand te vinden die ons wilde helpen. Ik was net een hond, want ik stelde geen vragen en had geen eigen gedachten. Terwijl ik me schuilhield in het donker stuurden de mensen ons weg. Zelfs degenen die mijn vaders politieke overtuiging deelden, waren afhoudend en durfden het risico niet te nemen. Slechts een paar mensen zetten hun deur voor ons open, maar ook zij keken weg en begroetten

ons niet met een omhelzing. Vaak sliepen we in het stro, blij met een slaapplaats die voor geiten was bedoeld. Dan moesten we een stal delen met allerlei beesten en sliepen onrustig door hun ademhaling.

Ik had een terugkerende droom over een leeuw. Hij lag te slapen in de zon en ik durfde hem niet wakker te maken. Een keer droomde ik dat de leeuw in zijn geheel werd opgegeten door een slang die alles verslond wat hij tegenkwam. Op blote voeten stond ik op een rotsachtig terrein dat zo verblindend wit was dat ik mijn ogen moest dichtknijpen. Ik had medelijden met het wilde dier, de koning van de wildernis, want in mijn droom had hij zich zonder verweer aan de slang overgegeven, terwijl hij me aankeek met een smekende blik in zijn ogen.

Die nacht schudde mijn vader me wakker. Ik droomde dat ik met bloedende voeten op de scherpe rotsen stond. Voor me kronkelde de zwarte woestijncoobra, de slang die zich om zijn prooi wikkelt en hem niet meer loslaat. Hij had de leeuw verorberd en kwam op mij af. Ik bood het geschubde beest amandelen en druiven aan, maar het was belust op mensenvlees. Ik smeekte de slang om me te laten gaan, terwijl ik treurde om de leeuw en verlangde naar het dier als iemand die naar zijn bestemming smacht. Alles staat van tevoren geschreven en de leeuw stond al bij mijn naam.

‘We moeten onmiddellijk vertrekken,’ zei mijn vader toen hij me wekte.

Als ik niet snel genoeg opschoot zou hij me ongetwijfeld achterlaten. Ik sprak hem niet tegen, hoewel ik daar in die donkere ruimte door angst werd overmand. Er zat bloed op de mantel van de sluipmoordenaar en zijn ogen fonkelden. Er was iets gebeurd, maar ik durfde er niet naar te vragen. Ogenblikkelijk stond ik op van mijn stozak en zocht de spullen bij elkaar die ik van het ene naar het andere huis had meegenomen: de blauwe sjaal van mijn broer, de bakplaat en de lamp die ik tussen het puin van ons huis had gevonden. We vluchtten samen met het gezin van de sluipmoordenaar Joachim ben Simon, de leermeester van mijn broer, die hem had geleerd te doden met het gebogen, tweesnijdende mes. Ben Simon was een gevreesd Sicariër, een wervelwind die alleen uit was op wraak. Als oud-

ste telg uit een familie van priesters was hij ook priester geweest en had zijn jeugd doorgebracht met studie en gebed. Maar hij had gezien dat slechts een paar mensen hun zakken met goud vulden, terwijl de armen werden vertrappt, uitgebuit en tot slaven gemaakt. Hij had gezien dat zijn vader de Romeinen toestond op Grote Verzoendag offers naar de Tempel te brengen, alsof de Romeinen hun zonden op onze altaren mochten leggen en God hen zou vergeven.

Daarom had Joachim ben Simon de dolk van de Sicariërs opgenomen en hij was een van de besten geworden. Hij was echt een gevaarlijke man, een en al spieren en pezen. Toen ik zijn grote, karakteristieke kop zag sloeg ik mijn ogen neer om niet te hoeven kijken naar iemand die zo gevreesd was. Hij had een vrouw die Sia heette en twee zoontjes, Nehemia en Oren. Zijn vrouw huilde, terwijl ze de jongens tegen zich aan drukte. Het gezin was even arm als wij, maar ze hadden een ezel waarop Sia en de kinderen zaten. Ik liep achter hen aan als een in ongenade gevallen vrouw. Eerlijk gezegd was ik eraan gewend een verstotene te zijn en voelde ik me in mijn eentje meer op mijn gemak. Joachim ben Simon keek een keer over zijn schouder en schrok, alsof hij mij was vergeten en ineens een geestverschijning zag.

Al voordat we Jeruzalem uit waren, probeerde ik te raden wie de tocht niet zou overleven, want de kans was erg klein dat we het allemaal zouden halen. Zonder brute kracht was het al moeilijk de stad te ontvluchten. Op straat heerste chaos. Nu de joden uit de stad waren verbannen, mocht wie was achtergebleven zonder pardon worden vermoord. Zo luidde de nieuwe verordening, die de kracht van een wet had. Veel priesters waren de riolen in gevlucht en hoopten zo ongemerkt de stad te verlaten, maar hun list mocht niet baten. Ze werden belaagd door ratten en moesten even hard voor hun leven vechten als de mensen boven de grond.

We hoorden een bulderend geluid toen de Tempel werd neergehaald. Het was Tisja Beav, de negende dag van de maand, mijn geboortedag. In latere jaren verklaarden mensen plechtig dat er zes engelen uit de hemel waren neergedaald om te voorkomen dat alle muren van de Tempel zouden worden verwoest. Ze bezwoeren dat de engelen bitter huilden en dat ze dat tot op de dag van vandaag nog doen. De

Romeinen gebruikten stormrammen van honderd ton. Meer dan duizend soldaten moesten de stormrammen bedienen om de enorme stenen met het merkteken van koning Herodes los te beuken en neer te halen. Honderden mannen moesten aan de touwen trekken, onder wie ook onze eigen mensen, die slavenarbeid moesten verrichten en zichzelf vervloekten om hun lot en de zonde die ze begingen. Stenen zouden onverwoestbaar moeten zijn, maar die nacht begreep ik dat ze uiteindelijk gewoon uit stof bestaan. Het heilige stof vormde dreigende wolken boven ons hoofd en met elke teug ademen we resten in van de Tempel, die eigenlijk voor de eeuwigheid was gebouwd.

Door de aangestoken branden werd er opnieuw een rookgordijn opgetrokken dat ons hielp te ontsnappen. Ondanks de verstikkende hitte waren we er dankbaar voor. De lucht was drukkend en grauw. Ik hield mijn sjaal voor mijn mond en probeerde geen vonken in te ademen. Naar ik aannam had mijn vader vannacht iemand gedood, want zijn gewaad zat onder de bloedspetters. Over die dingen dacht ik na toen Sia, de vrouw van Ben Simon, naast me kwam lopen. Ze had medelijden met mij omdat ik achteraan liep in de stofwolken die de anderen opwierpen. Ze was een jaar of tien ouder dan ik en had een dikke bos zwart haar dat ze in vlechten droeg. Haar ogen waren donker met gouden spikkels. Ze had mooi kunnen zijn, als ze niet de toegewijde vrouw van een sluipmoordenaar was geweest en door angst werd verteerd. Sluipmoordenaars zouden niet mogen trouwen, bedacht ik. Ze zouden geen dochters mogen krijgen en niet mogen toestaan dat mensen van hen gingen houden.

‘Wil je een tijdje bij mijn zoontjes op de ezel zitten?’ stelde de vrouw van Ben Simon voor.

Ik kon zien dat ze moe was, terwijl ik gewend was te lopen. Daarom bedankte ik haar, maar nam het aanbod niet aan. Ik vond het niet erg om achteraan te lopen en hoopte dat ze me verder met rust zou laten.

‘Ik ben blij dat jij met ons meegaat,’ bekende ze. ‘Als ik de enige vrouw was geweest had ik het veel erger gevonden om te vertrekken.’

Ik keek haar zijdelings aan, benieuwd wat ze van me wilde. Glimlachend pakte ze mijn hand. Toen begreep ik het. Ze had behoefte

aan een vriendin. Maar ik drong erop aan dat ze naar haar zoons terugging en mij achteraan liet lopen omdat ik voor de meeste mensen onzichtbaar was, zelfs al droeg ik geen speciale mantel zoals mijn vader. Misschien had ik zijn vermogen wel geërfd of had ik heimelijkheid geleerd door naar hem te kijken. Hoe het ook kwam, in elk geval zouden de Romeinen die naar ons op zoek waren slechts een stofwolk zien waar ik liep.

Sia wilde er niets van horen. ‘Je vergist je. Ze zouden jou juist als eerste zien. Je hebt zulk mooi haar. Het doet me aan de flamboyant denken.’

Ik vroeg me af of haar woorden een vloek waren, omdat ik onder een flamboyant had gestaan toen mijn broer opbiechtte dat hij een sluipmoordenaar was. Sia kon het onmogelijk weten, maar de enkele keren dat ik over mijn moeder droomde nam ze de gedaante aan van een flamboyant. Dan boog ik mijn hoofd voor haar en huilde.

Toen ik de vrouw van Ben Simon nauwlettend opnam, zag ik dat ze alleen vriendelijk wilde zijn, in deze nacht die zwanger was van gevaar en onzekerheid. We liepen dicht bij elkaar, samengebracht door het onheil om ons heen. We trokken door de Doornige Vallei, onder een hemel bezaaid met zoveel sterren dat ze me deden denken aan de talloze stenen in de woestijn, die te wit zijn om naar te kijken. Zo stralend zou het gezicht van onze Schepper zijn, zodat een enkele blik op Hem genoeg was om je voorgoed met blindheid te slaan. Ik sloeg mijn ogen neer en had liever alleen gelopen, maar Sia paste haar tred aan en haakte haar arm door de mijne.

Ze vertrouwde me toe dat haar man en mijn vader een hoge Romeinse generaal hadden gedood en dat we daarom halsoverkop moesten vluchten. Zij had zelf de dolken gereinigd door het metaal in zuiver water te dompelen en een gebed op te zeggen. Ze mocht geen vragen stellen en moest haar echtgenoot gehoorzamen, maar toch voelde ze de sterke aandrang haar hart te luchten en te bekennen dat ze een mes in handen had gehad dat besmeurd was met menselijk bloed. Die bekentenis deed ze toen we samen achter de mannen aan liepen. Haar stem begaf het bijna. ‘Hoe zal God me straffen?’ prevelde ze.